

11.

POETIKA (NE)PRIPADANJA: O DVA NAUČNA OBELEŽAVANJA DESNIČINIH GODIŠNJICA¹

Bojan Jović

UDK: 821.163.42Desnica, V.“1905/2005“(058)

Pregledni članak

Sažetak: Rad opisuje dva naučna skupa i zbornika posvećena Vladanu Desnici u dve sredine kojima je pripadao, hrvatskoj i srpskoj. Razmatraju se i porede skup u Zagrebu 1997., upriličen povodom tridesetogodišnjice smrti i četrdesetogodišnjice objavljivanja romana *Proljeća Ivana Galeba*, i odgovarajući zbornik iz 2004., sa naučnim skupom u okviru obeležavanja stogodišnjice rođenja Vladana Desnice, organizovanog 2005. godine u Beogradu i zbornikom iz 2007. godine. Pokazuju se naučni dometi i nedostatnosti, kao i svojevrsna kompatibilnost dva zbornika. Na kraju se ističu razmatranja žanrovske transformacije i hibridizacije Desničinih tekstova koji osvetljavaju njegovu poetiku i pružaju osnov za nove književnoistorijske uvide.

Cljučne reči: Vladan Desnica, nacionalna književnost, srpsko-hrvatski interkulturalizam, hibridizacija

U okviru dvama razdobljima u istorijatu *Desničinih susreta*,² nezavisne/prigodne naučne aktivnosti vezane za obeležavanje pišćevih godišnjica održane su, sa kraja prošlog i početka ovog veka, u prestonicama obe sredine kojima je Desnica istovremeno i pripadao i bio u mnogome stran – u hrvatskoj (1997. skup u Zagrebu; 2004. zbornik),³ i u srpskoj (2005. skup u Beogradu; 2007. zbornik).⁴

¹ Rad je nastao u okviru naučnog projekta Instituta za književnost i umetnost iz Beograda ON178008 „Srpska književnost u evropskom kulturnom kontekstu“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² Prvim, koje je, u predvečerje raspada SFR Jugoslavije, od 1989. do 1990. obuhvatilo dva skupa bez odgovarajućih zbornika radova, i drugim, počev od 2005. godine sve do ovoga trenutka, u kome se, nakon niza manifestacija i publikacija, *Desničini susreti* prvi put održavaju van područja Republike Hrvatske.

³ Skup o književnom radu Vladana Desnice, povodom tridesetogodišnjice smrti i četrdesetogodišnjice objavljivanja romana *Proljeća Ivana Galeba*, upriličen je 1997. godine u Zagrebu, u organizaciji Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta“ i Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, u koordinaciji dr. Dušana Rape. Na skupu je sudelovalo 25 naučnih radnika iz Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine i Italije, čija su pripremljena saopštenja, njih 18, objavljena u *Zborniku radova* o Vladanu Desnici nakon sedam godina, 2004.

⁴ Godinu dana nakon objavljivanja materijala sa zagrebačkoga skupa, kao deo obeležavanja stogodišnjice rođenja Vladana Desnice u Beogradu – naporedo sa izložbom Vladan Desnica (1905. – 1967.), u postavi Olge Krasić-Marjanović, i sa objavljivanjem knjige *Djelo nastaje dalje od pišćeg stola: Razgovori sa Vladanom Desničom* (prir. Jovan

I zagrebačko i beogradsko naučno obeležavanje Desničinih godišnjica bilo je usmereno pre svega na opisivanje i razmatranje poetičkih i stilskih osobnosti njegovog književnog dela; sa druge strane, u svetlu osobene Desničine životne i stvaralačke situacije (to jest: suštinske izdvojenosti), kao i zajedničke istorije i prožetosti jugoslovenskog književnog i kulturnog prostora, i njegovog konačnog nasilnog raspada, problem određenja Desničinih opusa u terminima (nad)nacionalne istorije književnosti nije se mogao izbeći, makar kao usputna tema. Stoga se, vezano za oba naučna događaja, kao posebno zanimljivo pitanje javlja razmatranje konkretnih teorijsko-metodoloških rešenja pri uključivanju (dela) Vladana Desnice u istorije hrvatske, odnosno srpske književnosti.

Kada je reč o zagrebačkom skupu/zborniku, ovo je, praktično, predstavljalo početno pitanje, koje se eksplicitno tretiralo pre svega na metodološkoj ravni.⁵ Polazeći od objektivnih i subjektivnih okolnosti koje su uslovile da je Desnica često književno delovao izvan svoje generacije – te mu je (bilo) teško precizno odrediti pravo mesto u hronološkoj povesti književnosti, i hrvatskoj i srpskoj – uz stav da se najveći deo Desničine književne aktivnosti ipak odvijao u „hrvatskom književnom krugu“, došlo se do zaključka da ga je (zato) i relativno lakše situirati u povest hrvatske književnosti:

Ako dakle prihvatimo mišljenje da Desničino književno djelo treba razmatrati i vrednovati u prvom redu u okviru hrvatske književnosti, uz napomene i ograde koje su ovdje učinjene, onda bi trebalo pokušati odrediti Desničino mjesto u okvirima hrvatske književnosti, odnosno među onim pjesnicima i proznim piscima s kojima se generacijski ili na drugi način Desnica može uspoređivati.⁶

U vezi sa drugim književnostima – srpskom, poimence – sagledavanje Desničinih dela u njihovim okvirima nije bilo unapred isključeno; zapravo, ono je tokom zagrebačkog susreta, potom i u zborniku, i učinjeno, no, „samo djelomično i općenito“ uz prepuštanje navedenog zahtevnog posla onim stručnjacima koji to mogu učiniti potpunije i kompetentnije.

Uz početno izostavljanje bilo kakvih uputnica na konkretnu povezanost Desničinih dela sa drugim sredinama, uvodni tekst nastojao je da ocrta njegove moguće kontekste za najvažnije rodove i vrste u kojima se pisac ogledao. Kada je, najpre, reč o poeziji, primećeno

Radulović) – u Biblioteci grada Beograda 20. septembra 2005. održan je skup *Književno delo Vladana Desnice*. Od devetnaest izlaganja učesnika iz Beograda, Banje Luke, Zagreba, Kragujevca i Novog Sada, trinaest je poslužilo kao osnov za zbornik radova koji je, za razliku od prethodnog, objavljen relativno brzo, 2007. godine.

Obeležavanje stogodišnjice Desničinih rođenja u nekim je osvrtima ocenjeno kao neadekvatno njegovoj prisutnosti u hrvatskoj kulturi, te se govorilo i o svojevrsnom naučnom prećutkivanju ovog jubileja. „– Održan je jedan simpozijum u organizaciji Hrvatskog društva pisaca (novo udruženje hrvatskih pisaca koje se odvojilo od starog), a u sklopu Zadarskih filoloških dana jedna tema bila je posvećena tumačenju Desničinih života i rada.“ M. R. B., „Neuhvatljivi Vladan Desnica“ (<http://www.politika.rs/sr/clanak/28929/%D0%9D%D0%B5%D1%83%D1%85%D0%B2%D0%B0%D1%82%D1%99%D0%B8%D0%B8-%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BD-%D0%94%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0>)

⁵ Uz uvodni tekst Dušana Rape „Mjesto Vladana Desnice u novijoj hrvatskoj književnosti“, ovaj problem razmatra i drugi njegov tekst u zborniku, „Književnost i nacionalno svrstavanje (U koju književnost spada Vladan Desnica?)“.

⁶ Dušan RAPO, „Mjesto Vladana Desnice u novijoj hrvatskoj književnosti“, *Zbornik radova o Vladanu Desnici* (ur. Dušan Rapo), Zagreb 2004., 10. Navedene napomene i ograde podrazumevaju Desničin višestruko ponovljeni iskaz da u isto vreme pripada „i srpskoj i hrvatskoj i tadašnjoj jugoslavenskoj, i mediteranskoj kao i evropskoj književnosti: „Ja tu ne postavljam granica, ni nacionalnih, a pogotovo regionalnih ... I mislim da bi mnogi moji junaci mogli živjeti u nekoj drugoj zemlji jednako kao i kod nas“ (SD IV, 243).“ *Isto*.

je da je Desničina jedina pesnička zbirka *Slijepac na žalui* u izdanju Društva književnika Hrvatske objavljena 1956., kada je Desnica već objavio roman *Zimsko ljetovanje* (1950.), i tri zbirke novela: *Olupine na suncu* (1952.), *Proljeće u Badrovcu* (1955.) i *Tu, odmah pored nas* (1956.). Sa njenim kritičkim prijemom, dalje, Desnica je imao najmanje sreće, budući da je književna kritika u njenom ocenjivanju bila najgrublja, pa i najnepravednija.⁷

Kao što se prilikom ocrtavanja mogućeg pesničkog okruženja za Desničinu poeziju insistiralo na hrvatskim pesnicima, tako je i u slučaju Desničine proze predložen krug sastavljen od nekoliko pokolenja hrvatskih pisaca: Krleže, Kaleba, Šegedina, i Novaka Simića, Dončevića, Ranka Marinkovića, do nešto mlađih: Mirka Božića, Živka Jeličića i Slobodana Novaka, uključujući tu i Gorana Kovačića i Ivu Kozarčanina. Opet, u razmatranju vrednosnog aspekta ovog pitanja (ne)svesno se odustalo od datog pristupa: novelistički doprinos dovodi se u vrednosnu vezu sa celokupnom tadašnjom hrvatskom i srpskom pripovednom prozom, da bi se isto učinilo i prilikom razmatranja *Proljeća Ivana Galeba*, tvrdnjom da je teško nabrojati sve elemente po kojima ovaj roman „zauzima jedinstveno i jedno od najvrednijih mjesta u novijoj književnosti, i hrvatskoj i srpskoj“⁸. U hrvatskoj književnosti on se, kako se zapaža, na dostojan način nastavlja na izrazito modernu, esejiističku orijentaciju koju je počeo Miroslav Krleža romanom *Povratak Filipa Latinovicza*, u koju se još mogu ubrojiti Petar Šegedin i Ranko Marinković.

Drugi tekst Dušana Rape u zborniku dodatno razrađuje osnov situiranja Desničinog dela (prvenstveno) u okruženje hrvatske književnosti, koji obuhvata razloge biografske, kulturološke, lingvističke i istorijske prirode:

I pored toga što smo vidjeli da se Desnica u isto vrijeme smatrao i hrvatskim i srpskim i jugoslavenskim piscem, čini se ipak da je mjesto i domet njegove pjesničke riječi moguće vrednovati u prvom redu u okvirima hrvatske književnosti, odnosno „hrvatskog književnog kruga“, kako je to i Desnica ponekad nazivao. Razlozi za to su mnogobrojni: ne samo zbog mesta rođenja, mjesta boravka, odnosno životne sredine i pretežne pripadnosti jednoj duhovnoj i kulturnoj orijentaciji (zapadnoj, najviše romanskoj), nego i zbog mnogih sličnih slučajeva u kojima su književnici, Srbi iz ovih krajeva, pripadali prije svega hrvatskoj, a onda i, šire uzevši, srpskoj odnosno jugoslavenskoj književnosti (Grigor Vitez, Vojin Jelić, Vladimir Popović, i dr).

Kao što je poznato, Desnica je bio član Društva književnika hrvatske, zbirka novela *Olupine na suncu* izašla je s njegovom dozvolom u ediciji *Suvremeni hrvatski pisci*, a posmrtno

⁷ Dva su kruga hrvatskih pesnika koji se vide kao mogući kontekst Desničinog pesništva: prvi se traži u pesnicima iste ili približno iste generacije – Dobriši Cesariću, Dragutinu Tadijanoviću, Franu Alfreviću, Šimi Vučetiću, Vladi Vlaisavljeviću, Augustinu Stipčeviću, Olinku Delorku, Nikoli Šopu, Vladimiru Kovačiću, Luki Perkoviću i Ivanu Dončeviću, kao i u još tri značajna, po godinama starija pesnika: Tinu Ujeviću, Miroslavu Krleži i Gustavu Krklecu. Opet, usled činjenice da je Desnica delovao izvan svoje pesničke generacije, te je objavio pesničku zbirku mnogo kasnije, kada je već imao više od 50 godina, zaključuje se da je teško ustanoviti bilo kakvu neposrednu vezu između Desnice i spomenutih pesnika.

Ako se stoga Desničina pesnička ličnost smesti po vremenu u kome je objavljena njegova prva i jedina zbirka, *Slijepac na žalui*, 1956. godine, onda se, osim sa spomenutim pesnicima, Desnica mora vrednovati i u upoređenju s predstavnicima nešto mlađe ili tada mlade generacije (Jure Kaštelan, Vesna Parun, Slavko Mihalić, Živko Jeličić, Milivoj Slaviček, Zvonimir Golob, Oto Sole, Nikola Miličević, Josip Pupačić i dr.) (*Isto*, 10–11).

⁸ *Isto*, 17–18.

su iz istih razloga izdane dve knjige njegovih dela u okviru ciklusa *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. I za Desničin jezični izraz može se reći da u velikoj mjeri pripada tradiciji hrvatske književnosti.⁹

Svi ovi razlozi, međutim, relativizuju se u nastavku teksta, budući da se snažno naglašava problematičnost održanja (čisto) nacionalne istorije književnosti pred većim brojem metodoloških upitanosti, naime: da li je na pragu XXI veka nacionalna pripadnost nekog književnika važnija nego estetska, umetnička vrednost? Mora li književnik pripadati samo jednoj književnosti? Kako tretirati tzv. granične pisce, koji se mogu vezati uz dve ili više književnosti i da li silom, vanestetskim razlozima, gurati samo u jednu književnost? Ko odlučuje o pripadnosti nekoj nacionalnoj kulturi/književnosti (autor, njegovi pravni naslednici, društvo, država ili neka institucija)? Koji je element najvažniji za vezivanje pisca uz određenu kulturu/književnost (mesto rođenja, roditeljsko ili porodično poreklo, autorovo opredeljenje, nacionalna ili verska pripadnost, državljanstvo, maternji jezik autora, jezik kojim je delo napisano, nešto drugo ili sve to zajedno)? Da li se merila za nacionalno razvrstavanje književnika razlikuju u svetu i kod nas? Da li se tendencije određivanja nacionalne pripadnosti književnika u svetu i kod nas poslednjih decenija menjaju zbog prelaska mnogih književnika u druge države (usled promena granica, ratova, političke i ekonomske emigracije), ili zbog sve češćeg objavljivanja književnih dela na velikim svetskim jezicima, naročito na engleskom? Koliko evropske ili svetske integracije utiču na ono što se naziva užom nacionalnom pripadnošću književnika? Da li se i na koji način svaka istinski značajna kultura, po svojoj prirodi, nužno odupire isključivom uskonacionalnom obeležju i vrednovanju, čak i onda kada u sebi sadrži izrazito nacionalna obeležja? Jačaju li ili slabe tendencije prema stvaranju svetske, kontinentalne (evropske, američke, afričke...), ili regionalne kulture i književnosti? Kako raspoznati nevidljive i prilično neodređene granice između nacionalne afirmacije i nacionalne zatvorenosti (osećaja samodovoljnosti) jedne kulture ili književnosti?¹⁰

U skladu sa navedenim mnogobrojnim nedoumicama, Rapo zaključuje da svaka prava, estetski i etički utemeljena kultura, koliko god bila nacionalno obeležena, u duhu vizije buduće „svetske književnosti“ u isto vreme prelazi uske nacionalne okvire i postaje deo kulturne baštine sveta, rušeći pri tome mnoge vlastite kriterijume, zablude i predrasude.

Pitanje svrstavanja Desničinih dela u okvire (nad)nacionalne književnosti našlo se na samom početku i u slučaju beogradskih prigodnih delatnosti – u uvodnom saopštenju/tekstu urednika, Dušana Ivanića i Jovana Radulovića. Ističući da skup predstavlja deo duga Beograda i srpske nauke o književnosti opusu jednog od najizazovnijih pisaca *Slovenskog*

⁹ D. RAPO, „Književnost i nacionalno svrstavanje (U koju književnost spada Vladan Desnica?)“, *Zbornik radova o Vladanu Desnici*, 127.

¹⁰ *Isto*, 128.

Juga, Ivanić i Radulović ukratko su ocrtali Desničin odnos sa Beogradom, određujući ga kao rano započetak i dugotrajan, ipak obeležen i određenim zastojima i poremećajima. Tako se Desničina porodica 1914. godine spremala da dočeka Jovana Skerlića, koji je, međutim, preminuo; prve radove pisac je objavio u beogradskom časopisu *Život i rad* (1933.), ali se nakon toga potpuno okrenuo objavljivanju u svom *Magazinu Sjeverne Dalmacije* (1934., 1935.); prvu zbirku pripovedaka Desnica je namenio beogradskom izdavaču Geci Konu, ali su ga ratne prilike onemogućile da je tu i objavi; počeo je kao regionalni srpski pisac, a posle Drugog svetskog rata profesionalno i književno vezao se za Zagreb.

Pored toga što ga je hrvatska književna sredina osećala i kao srpskog pisca, Desnica u godinama „srećne plodnosti“ intenzivno saraduje u srpskoj periodici, kao što u Novom Sadu i Beogradu objavljuje i knjige pripovedaka i romane. Nakon vremena najveće i višestruke povezanosti jugoslovenskih nacionalnih književnosti, srpske i hrvatske posebno, kriza i raspad jezičkog i državnog jedinstva utiču na mnogo snažnije i isključivije osećanje (potrebe za određivanjem) pripadnosti pisaca nacionalnim zajednicama i na novu podelu književne baštine, tako da je Desnica, prema mišljenju beogradskih uvodničara, redovno svrstavan pre svega u hrvatski književni korpus.

Beogradske naučne aktivnosti tako su bile zamišljene kao „vraćanje“ Desnice tamo odakle je potekao i gde je takođe pripadao, u srpsku književnost. Uvodni tekst i neki od radova u datom zborniku neposredno ukazuju na aspekt ne samo književne sudbine jednog pisca nego i dela srpske književnosti u Hrvatskoj i srpske književnosti u celini.

Sto godina od rođenja Vladana Desnice samo je povod našeg naučnog skupa, a glavni razlozi su u prirodi njegovog dela: radi se o stvaraocu jedinstvene samozavetnosti, strastvene odanosti činu pisanja: lepotu i smisao reči, njenu autentičnost i adekvatnost, stavio je iznad svih drugih vrednosti u književnosti („u književnom delu svaka rečenica mora biti umetnička“). Radi se takođe o piscu kojeg srpska književna historiografija i univerzitetska nastava, u političkim okolnostima socijalističke Jugoslavije, nije umela kako treba primiti i uvrstiti u svoj duhovni vidokrug. A Desnica nije samo pisac antologijskih djela književnosti srpsko-hrvatskog jezika, već je, po onome kako je delovao, o čemu pisao, do čega držao, jedan od nosilaca kulturnog i jezičkog identiteta srpskog naroda u Hrvatskoj, njegovog razlikovanja u svetu sličnih.¹¹

U tom svetlu, u zborniku su dati radovi koji pokušavaju da pre svega na naučno zasnovan način sagledaju implicitnu i eksplicitu poetiku Vladana Desnice sa gledišta odnosa prema srpskoj (ali i hrvatskoj) književnosti. Najpre, u radu Marka Nedića, Desničina se proza posmatrala kao i odraz i deo evolutivnog puta celokupne srpske književnosti od početka do kraja prošloga veka, odnosno od preformulisanoeg realističkog diskursa do pune poetičke otvorenosti.¹² To su osobine koje prozu ovog autora, pored njenog velikog književnog i estetskog značaja u okvirima srpske književnosti druge polovine XX veka, dovode u vezu sa paradigmatičnom otvorenom evolutivnom usmerenošću srpske proze na kraju jednog

¹¹ Душан Иванић и Јован Радуловић, „Уводна реч“, *Књижевно дело Владана Деснице. Зборник радова поводом 100-годишњице рођења* (ур. Јован Радуловић и Душан Иванић), Београд 2007., 7–8.

¹² Марко Недић, „Проза Владана Деснице: од реализма до постмодернистичких поступака“, *Књижевно дело Владана Деснице*, 69–70.

izuzetno bogatog književnog vremena prema nužno modernoj narativnoj projekciji sveta i književnog teksta.

Ističu se poetizacija i esejizam kao samosvojne vrednosti srpske književnosti XX veka, i uspostavlja kontinuitet Desničinovog delovanja u krugu srpskih prozaista poreklom iz Dalmacije: zajedno s Matavuljem, koji je bio Desničin prethodnik među srpskim piscima iz dalmatinske regije, Desnica se pozicionira kao poetički prethodnik jednog broja savremenih srpskih proznih pisaca, posebno Jovana Radulovića. Proza Vladana Desnice vidi se kao prirodan luk u razvoju srpske proze XX veka od realističkog iskaza do modernih, čak i postmodernističkih narativnih postupaka.¹³

Temu Desničine (ne)pripadnosti nacionalnim književnostima posvećen je i jedan od dva čisto esejistička rada u zborniku, prilog Srđana Volarevića, koji predstavlja autorov lični i u mnogome radikalni osvrt na osetljive ideološke teme – na (piščevo?) podvlačenje nacionalnih odrednica u novinama *Novo doba* i njihovu prisutnost u Desničinoj prozi (pre svega *Zimskom ljetovanju*). U zaključku Volarević odbacuje svaku mogućnost istovremenog i višestrukog pripadanja drugim književnostima, bilo nacionalnim bilo nadnacionalnim, i vidi Desnicu isključivo kao srpskog pisca:

S ovim što sam rekao možemo se složiti a i ne moramo. Ali ako ne zaboravimo, ako ne smetnemo s uma, ili ako ne krivotvorimo pisane tragove Vladana Desnice i njegovu ispolinsku borbu protiv kroatističkih izopačenja u srpskom jeziku, izopačenja koja su službenim i političkim dekretima sprovedena i nad njegovom opustošenom Dalmacijom, onda on danas ne može biti ni jugoslovenski ni hrvatski pisac, čime se tvori samo i samo karikatura smisla njegovog književnog delanja. I da se ne razmećemo njegovim poreklom, onako kao što ga je i on sam u dostojanstvenoj tišini i nosio, da bi nam kao nauk i opomena ostalo da je besidno pogažena njegova zavetna volja, da ne bude štampan kao hrvatski pisac.¹⁴

Za razliku od navedenog, jasno ideološkog i jednostrano isključivog pristupa, Mirko Đemić sa svoje strane nastoji da na konkretnim primerima pokaže kako delo Vladana Desnice počiva na neprestanom suprotstavljanju glavnim tokovima i srpske i hrvatske književnosti. Polemičnost se vidi kao osnovna pokretačka sila i jedini pouzdani oslonac u Desničinoj umetničkoj avanturi, počevši od prvog objavljenog eseja „Jedan pogled na ličnost Dositejevu“ (1934.), preko romana *Zimsko ljetovanje* i *Proljeća Ivana Galeba*, pripovedaka koje nemaju „regionalni“ atribut, drame *Ljestve Jakovljeve*, pa sve do nezavršenog romana *Pronalazak Athanatika*. Veština sa kojom se suprotstavljao svojim estetičkim, jezičkim i drugim oponentima potvrđuje vanredan dar i dragoceno svedočanstvo borbe za umetničku istinu i poštenje, tako da se Desnica, nakon posmrtno objavljenih *Progutanih polemika*, makar deklarativno, svrstava među „naše“ (tj. srpske) najveće polemičare, poput Laze Kostića, Stanislava Vinavera i Danila Kiša.¹⁵

¹³ Isto, 57.

¹⁴ Срђан Воларевић, „Подвлачења Владана Деснице“, *Књижевно дело Владана Деснице*, 244.

¹⁵ Мирко Демић, „Полемичност Владана Деснице“, *Књижевно дело Владана Деснице*, 245.

Kada je reč o pripadnostima nacionalnim kulturama i njihovim uticajima, paradoksalno je da se analize u kojima se Desničina poetika dovodi u vezu sa italijanskim kulturnim krugom to jest sa italijanskom književnošću (Sanje Roić u zagrebačkom, odnosno Željka Đurića u beogradskom zborniku), uprkos Desničinoj umanjivanju značaja odgovarajućih uzora za sopstveno stvaralaštvo („Čitao sam mnogo italijanske literature što mi je vrlo malo koristilo za moja djela.“¹⁶), pokazuju daleko zasnovanijim, konkretnijim i u mnogome primerenijim njegovom književnom opusu od većine pokušaja vezanih za srpsku, odnosno hrvatsku nacionalnu književnost. Generacijska usmerenost porodice Desnica ka italijanskom obrazovanju, književnosti i kulturi, prevođenje sa italijanskog i na italijanski jezik, brojni italijanizmi u Desničinoj prozi (kolokvijalni, dijalektalni venetski izrazi odomaćeni u Dalmaciji), uz prisutnost italijanskog podneblja u obliku lokaliteta, pejzaža ili urbanih slika, učestale aluzije ili navodi iz klasične italijanske književnosti¹⁷ – svi oni govore o dubokoj i suštinskoj uronjenosti Desničinoj dela u italijansku književnost i kulturu. Osim pojedinačnih primera intertekstualnosti, Desničina poetika se dovodi u vezu i sa pesničkim usmerenjima slične osećajnosti, poput takozvanih „krepuskolara“ („sutovnjaka“) iz prve decenije XX veka, koji se odlikuju posebnim pesničkim stavom i izrazom: dekadentnim odnosom prema životu; povlačenjem u sebe u stanje umorne melanholije, u uzaludnu žudnju za onim što ne mogu postići i u nostalgичno-ironični žal za onim što je prošlo; tajna patnja koja izjeda pesnike u njihovom očajnom prepuštanju jeste osećanje sopstvene smrti; bez pravog razloga za život, pesnici spas od tuge traže u utešiteljskom snevanju jednostavnog postojanja; omiljene i česte teme i simboli jesu stare kuće i četvrti, bezbojan i dremaljivi život provincije, zvuk kućnih instrumenata, hodnici bolnica, napušteni vrtovi, beskrajni zamor nedeljnih popodneva, lagana muzika itd. Osobine navedene poetike vide se kao dobra osnova za poređenje sa ukupnim pretpostavkama Desničinoj romana *Proljeća Ivana Galeba*.¹⁸

Ostavljajući po strani problematiku (nad)nacionalne (ne)pripadnosti, trebalo bi se ukratko osvrnuti i na čisto naučne domete skupova/zbornika, pre svega zbog mogućnosti da se na osnovu poetičkih osobenosti Desničinoj opusa uspostave i novi interpretativni konteksti za zasnovanije uključivanje njegovog opusa u šire, na prvi pogled ne toliko uočljive, književne i kulturne kontekste.

Pre razmatranja sadržinskog doprinosa, potrebno je naglasiti da, sa formalne strane, niti jedan od zbornika nije ispunio zahteve naučnog priređivanja tekstova. Zagrebački tom imao je indeks imena, ali je priložima po pravilu nedostajala naučna aparatura (samo je, u četiri rada, dodata korišćena literatura). U beogradskom slučaju, u izdanju su u potpunosti

¹⁶ Vladan DESNICA, *Izabrana dela. Eseji, članci, pogledi*, Beograd 1993., 257.

¹⁷ Sanja Roić, „Vladan Desnica i talijanska kultura“, *Zbornik radova o Vladanu Desnici*, 24–28.

¹⁸ Жељко Ђурић, „Владан Десница и италијанска књижевност“, *Књижевно дело Владана Деснице*, 173–174.

izostali registri imena i pojmova, dok je u velikoj većini priloga (izuzimajući dva teksta čisto esejističke prirode), data neka vrsta naučnog aparata, međutim, bez pravila i jednoobraznosti: neki su prilozima imali samo rezime na stranom jeziku, drugi sažetak i ključne reči, treći sažetak, ključne reči i korišćenu literaturu, četvrti su, na kraju, sadržavali sažetak, ključne reči i rezime na stranom jeziku.

Kada je reč o rasporedu priloga, zagrebački zbornik praktično je uokviren razmatranjima problematike nacionalnog svrstavanja dok je beogradska posebna tema, kojom se zaokružuje zbornik, polemičnost Vladana Desnice – njegove ličnosti, estetičko-poetičkog stava i dela. Ostatak radova u oba slučaja svedoči o tome da se nije strogo vodilo računa o planskom strukturisanju zbornika (prilozi, kako se čini, nisu dosledno poređani po problemskim krugovima niti po opštosti, sa izuzecima jezičke problematike u prvom, i komparativnih analiza u drugom svesku).

Nakon najšireg pozicioniranja u istoriju (hrvatske) književnosti, pažnja je posvećena prevashodno lingvističkom i diskurzivnom ustrojstvu Desničinog (proznog) dela, u skladu sa izloženim istorijatom njegove kritičke recepcije i odgovarajućih žanrova, sa izuzetkom priloga posvećenog pesmama koje su umetnute u roman *Proljeća Ivana Galeba* (Zvonko Kovač, „Poezija Vladana Desnice. Pokušaji intertekstualne analize“). Druga istraživanja obuhvatila su ocrtavanje opšte Desničine teorijsko-kritičke pozicije (Cvjetko Milanja), potom i raznolike poetičke, estetičke (Branka Brlečić Vujić, „Motiv glazbe u romanu Proljeća Ivana Galeba“), narativne, jezičke i kritičko-recepcijske analize kako Desničine proze u celini tako i njegovih pojedinačnih ostvarenja. Kontekst drugih književnosti i kultura, osim načelno/sporadično – uz izuzetak pomenutog detaljnog razmatranja italijanskog književno-kulturnog predloška – nije razmatran (analiza kritičke recepcije kraćih esejističko-proznih dela obuhvatila je, pored hrvatske, i slovenačku sredinu, u tekstu „O pripovednih in esejističnih kratkih proznih delih Vladana Desnice v slovenski in hrvaški literarni kritiki“ („O pripovjedačkoj i esejističkoj kratkoj prozi Vladana Desnice u hrvatskoj i slovenačkoj književnoj kritici“). Ukoliko je potrebno istaći neke od tema koje se čine naročito bitnim za rasvetljavanje Desničine poetike, to su upravo rasvetljavanje načina na koje pisac uvodi žanrovski raznorodne elemente u nadređene celine i usklađuje ih u okviru šire hibridne forme.

S druge strane, naučni dometi organizatora beogradskog skupa, makar u namerama, bili su veoma ambiciozni, budući da je kao cilj postavljeno sagledavanje dela Vladana Desnice u celini:

Skup je organizovan s ciljem da se opus Vladana Desnice obradi u svim važnim dijelovima (proza, poezija, drama, ogledi i književne, muzičke i filmske kritike, scenariji; prevodilački i urednički rad), s obzirom na poetiku (istorijsku, deskriptivnu; eksplicitnu/implicitnu), žanrovsku dinamiku, motive i teme, retoričko-stilske aspekte, evropski kontekst i recepciju u književnoj kritici i istoriografiji književnosti, te biografiju i književnu zaostavštinu.¹⁹

Ova težnja bila je na skupu u velikoj meri i sprovedena: u 19 saopštenja pokrivena je široka oblast Desničinog stvaralaštva – uključujući najvažnije rodove i vrste, pripovedni

¹⁹ Д. Иванић и Ј. Радуловић, „Уводна реч“, 5–6.

postupak, neke aspekte odnosa prema filmskoj umetnosti, itd. Zbornik radova, zbog toga što je sačinjen isključivo od predatih (dorađenih) saopštenja, kao i zbog činjenice da izostali prilozi nisu pokriveni dopunskim/zamenskim radovima, te da se od samog početka nije insistiralo na usmeravanju autora na potrebna posebna pitanja, pokrio je unekoliko uže oblasti od skupa. Kada je reč o komparativnim sagledavanjima, Desničino delo dovedeno je u načelnu vezu i sa francuskom književnošću (Jelena Novaković), dok su se posebni konteksti tražili kod autorskih poetika (Tanja Popović o Desnici i Džojisu) ili pak pojedinačnih ostvarenja (*Proljeća Ivana Galeba* i pojedini likovi ili dela T. Mana, M. Krleže, I. Andrića). U analizama su takođe dotaknuta i posebna teorijska (antropološka ili pak kulturološka) pitanja – motiv greha (Dušan Ivanić), čežnja za besmrtnošću povezana sa negativnom utopijom (Jovan Delić), kao i problemi kulturnih identiteta (Tihomir Brajović).

Istraživanje polemichnosti (Radomir V. Ivanović) ukazalo je na bitnu osobinu Desničinog stvaralaštva – naročitu upotrebu genoloških pretpostavki različitih književnih rodova, vrsta i oblika. U određenom broju priloga takav se pristup iskazuje kroz posezanje za filozofskom, etičkom, estetičkom ili književnom dijatribom (rasprava sa nepoznatim oponentom, odnosno u polemici kao interferencija istorodnih i raznorodnih vrsta i žanrova).²⁰

I promenjena perspektiva u drugim priložima pokazuje da se u genologiji krije temeljna poetička osobenost Desničinog književnog dela – žanrovska raznovrsnost opusa (pesme, pripovetke, romani, eseji, drama), dubinski je povezana svojevrsnim jedinstvom koje umanjuje genološke razlike (Dragana Vukićević). Uzajamni narativni, esejistički i lirski uticaj u Desničinom slučaju nameće pitanje određenja granica žanrova i načina homogenizacije, pri čemu u prvi plan dolazi razmatranje njihove motivacije i kontekstualne (značenjske) transformacije.²¹

Na slučaju Vladana Desnice prelama se sva teškoća svrstavanja složene poetike nekog (regionalnog) pisca u unapred nametnute i uske okvire nacionalne književnosti u post-jugoslovenskom vremenu; ove su teškoće, srećom, u velikoj meri i većini bili svesni i učesnici opisanih naučnih poduhvata, te se, i u hrvatskom i u srpskom slučaju, na tome nije preterano insistiralo. Dug prema književnom kvalitetu i istinskim vezama Desničinog stvaralaštva sa domaćim i stranim piscima i književnim formacijama time je, međutim, (p)ostao još veći.

Posmatrano zasebno, i zagrebački i beogradski zbornik se u naučnom pogledu, i sa formalne i sa sadržinske strane, pokazuju kao nedostatni. Ne toliko iznenađujuće, međutim, oni se na izvestan način prirodno dopunjuju: prvi je u načelu dao naglasak na jezičke, stil-

²⁰ Ona kod Desnice podrazumeva verbalizaciju sveta (svaki od priloga emanira sopstvenu, dijalošku prirodu); hibridizaciju jezika i žanrova (pisac daje maha sopstvenoj poligrafiji i poliglosiji); i stvaranje poetskih ideja i književnog teksta, budući da pisac podjednako snažno i dosledno brani ne samo sopstvene estetičke nego i etičke premise pevanja i mišljenja.

²¹ Ovde se nehotice uspostavlja i veze sa srodnim konkretnim analizama u zagrebačkom zborniku, naime sa Kovačevim razmatranjima umetanja pesama u romaneskno okruženje.

ske i narativne osobine Desničinog dela, drugi pak na genološke osobenosti i polemičnost; oba, uz sporadično razmatranje posebnih filozofsko-antropološko-kulturoloških pitanja, na različitim nivoima podrobno istražuju na koji je način Desnica gradio svoje složene hibridne žanrovske tvorevine, odnosno izučavaju mehanizme uvođenja i preobražaja jednih žanrova u druge i njihovog prožimanja i međusobnog dejstva.

Pokazivanje i dokazivanje funkcionalnog pripadanja nacionalnoj književnosti, bilo hrvatskoj bilo srpskoj, ostalo je tako pretežno u domenu namere, i ne sasvim uverljivo potkrepljeno konkretnim dokazima. Kada je, međutim, reč o slici unutarnjih osobina književnog dela, ona se pokazala jedinstvenom u raznovrsnosti i u mnogome plodotvornom. Desničin jezički i genološki složeni književni tekst tako upućuje na naročito utemeljenje u bahtinovskoj tradiciji književnosti ozbiljno-smešnog – podrazumevajući specifičnu jezičko-stilsku i žanrovsku raznovrsnost, posebnu tematiku obeleženu promišljanjem i tematizovanjem egzistencijalnih pitanja, groteske, karnevalizacije, stilske i idejne polifoničnosti itd. Ova, u obe sredine već sporadično razmatrana karakteristika Desničinog opusa, možda je i ključna za razumevanje njegovog stvaralaštva, pre svega sa poetičke strane, kao i za uključivanje u životvorne linije koje povezuju hrvatsku i srpsku književnost sa širim evropskim tradicijama.

POETICS OF (NON) BELONGING: TWO SCIENTIFIC ANNIVERSARIES OF VLADAN DESNICA

The paper describes two scientific conferences and proceedings dedicated to Vladan Desnica in two cultural environments in which he belonged, Croatian and Serbian, considering and comparing the Zagreb meeting in 1997, organized on the occasion of the thirtieth anniversary of the death and the fortieth anniversary of the publication of the novel *Proljeća Ivana Galeba*, and the corresponding collection from 2004, with a scientific gathering in celebration of the centenary of the birth of Vladan Desnica, organized in 2005 in Belgrade and the 2007 collection. The paper discusses assumptions of assigning Desnica to particular histories of national literature, Croatian and Serbian. The conclusion emphasize some basic scientific achievements of the two collections and their compatibility.

Key words: Vladan Desnica, National literature, Serbian-Croatian Interculturalism, Hybridization

Literatura

Мирко Демић, „Полемичност Владана Деснице“, *Књижевно дело Владана Деснице. Зборник радова поводом 100-годишњице рођења* (ур. Јован Радуловић и Душан Иванић), Београд 2007., 245–266.

Vladan DESNICA, *Izabrana dela. Eseji, članci, pogledi*, Beograd 1993.

- Жељко Ђурић, „Владан Десница и италијанска књижевност“, *Књижевно дело Владана Деснице. Зборник радова поводом 100-годишњице рођења* (ур. Јован Радуловић и Душан Иванић), Београд 2007., 162–174.
- Душан Иванић и Јован Радуловић, „Уводна реч“, *Књижевно дело Владана Деснице. Зборник радова поводом 100-годишњице рођења* (ур. Јован Радуловић и Душан Иванић), Београд 2007., 5–8.
- Радомир В. Ивановић, „Полемика као вид кристализације естетичких, поетичких и креативних опредјељења“, *Књижевно дело Владана Деснице. Зборник радова поводом 100-годишњице рођења* (ур. Јован Радуловић и Душан Иванић), Београд 2007., 11–34.
- Марко Недић, „Проза Владана Деснице: од реализма до постмодернистичких поступака“, *Књижевно дело Владана Деснице. Зборник радова поводом 100-годишњице рођења* (ур. Јован Радуловић и Душан Иванић), Београд 2007., 57–70.
- Dušan RAO, „Književnost i nacionalno svrstavanje (U koju književnost spada Vladan Desnica?)“, *Zbornik radova o Vladanu Desnici* (ur. Dušan Rapo), Zagreb 2004., 124–130.
- Dušan RAO, „Mjesto Vladana Desnice u novijoj hrvatskoj književnosti“, *Zbornik radova o Vladanu Desnici* (ur. Dušan Rapo), Zagreb 2004., 9–18.
- Sanja ROIĆ, „Vladan Desnica i talijanska kultura“, *Zbornik radova o Vladanu Desnici* (ur. Dušan Rapo), Zagreb 2004., 19–31.
- Срђан Воларевић, „Подвлачења Владана Деснице“, *Књижевно дело Владана Деснице. Зборник радова поводом 100-годишњице рођења* (ур. Јован Радуловић и Душан Иванић), Београд 2007., 237–244.
- Драгана Вукићевић, „Монолитност дела Владана Деснице“, *Књижевно дело Владана Деснице. Зборник радова поводом 100-годишњице рођења* (ур. Јован Радуловић и Душан Иванић), Београд 2007., 71–86.

Mrežna stranica

- М. Р. В., „Neuhvatljivi Vladan Desnica“ (<http://www.politika.rs/sr/clanak/28929/%D0%9D%D0%B5%D1%83%D1%85%D0%B2%D0%B0%D1%82%D1%99%D0%B8%D0%B2%D0%B8-%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BD-%D0%94%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0>)